

Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Bakış: Er Sogotoh Destanı Örneği

A Functional Approach to Blessing and Cursing: The Sample of the Epic of Er Sogotoh

Fatma Zehra UĞURCAN¹

ÖZ

Alkışlar ve kargışlar, Türk halk edebiyatının anonim türleri arasında yer alırlar. Dua ve beddua olarak bilinen alkış ve kargışlar, aslında Türk kültürü içerisinde birçok farklı amaçla kullanılırlar. Alkış ve kargışların özünü anlamanın en iyi yolu onların içerisinde olduğu kültürü bilmekten ve onların hangi işlevlere sahip olduklarını anlamaktan geçer. Esasen tüm halk edebiyatı ürünleri için geçerli olan bu araştırma yöntemi, alkış ve kargışların işlevsel değerini görmek açısından oldukça faydalıdır. Günümüzde kullanım alanı değişmiş olan alkışlar, Türk kültüründe genellikle öncelikli olarak dileklerin ifadesinde, daha sonra ise övgü ve beğenin anlatımında, saygı gösterisinde ve kötülüklerden kaçınma metodu olarak söylenmektedirler. Kargışlar ise kötü, sıkıntılı, sancılı, üzüntülü, korkunç durumlarda ya tehditkâr unsurun tehdit edilerek korkutulmasında ya da üzüntünün, şikâyetin dile getirilmesinde kullanılırlar. Bu ürünlerin kullanımının en iyi görülebileceği yerlerden biri kuşkusuz Türk kültürünün geçmiş kodlarıyla birlikte yaşamaya ve korunmaya devam ettiği coğrafyalardır. Bunların arasında rahatlıkla Sibirya'yı saymak mümkündür. Saha Türkleri, bir Sibirya halkı olarak kadim Türk kültürünü ve destanlık geleneğini muhafaza eden bir topluluktur. Bu topluluğun en meşhur kültürel ürünlerinden biri Er Sogotoh Destanı'dır. Bu çalışmada alkış ve kargış konusuna Er Sogotoh Destanı çerçevesinde bakılacak olup, destandan çıkarılacak alkış ve kargış örnekleri işlevlerine göre incelenecektir. Kültürel unsurları daha iyi anlamamızı sağlayan işlevselci teori kapsamında alkış ve kargışın Er Sogotoh Destanı'nda hangi durumlarda ve hangi amaçlarla söylendikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Alkış, Kargış, İşlevselcilik, Saha Türkleri, Er Sogotoh Destanı

ABSTRACT

Blessing and cursing are among the anonymous genres of Turkish folk literature. They are actually used for many different purposes in the Turkish culture. The best way to understand the essence of blessing and cursing is to know the culture in which they originate and to understand what functions they have. This research method, which is essentially valid for all folk literature products, is very useful in terms of seeing the functional value of blessing and cursing. Blessing, whose usage area has changed a little today, is generally used in the Turkish culture primarily in expressing wishes, then as a method of expressing praise and admiration, showing respect, and avoiding evil. Cursing is used in bad, troubled, painful, sad, and horrible situations, either to threaten the threatening

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatma Zehra Uğurcan (Arş. Gör.),
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı, İstanbul, Türkiye
E-posta: zehrasenolcan@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0079-7219

Başvuru/Submitted: 29.03.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.09.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
29.09.2021

Kabul/Accepted: 30.09.2021

Online Yayın/Published Online: 03.12.2021

Atıf/Citation: Uğurcan, Fatma Zehra. "Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Bakış: Er Sogotoh Destanı Örneği." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 31, 2 (2021): 851-872.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.904969>

element or to express sadness and complaint. The best place to observe the use of these products is undoubtedly the geographies where the Turkish culture continues to exist and to be protected with its past codes. Among them, it is possible to count Siberia easily. The Saha Turks are a community that preserves the ancient Turkish culture and epic tradition as Siberian people. One of the most famous cultural products of this community is the Epic of Er Sogotoh. In this study, the subject of blessing and cursing will be examined within the framework of the Epic of Er Sogotoh, and the examples of blessing and cursing to be extracted from the epic will be examined according to their functions. Within the scope of the functionalist theory that enables us to better understand cultural elements, it will be dwelled on in which situations and for what purposes blessing and cursing are said in the Epic of Er Sogotoh.

Keywords: Blessing, Cursing, Functionalism, Saha Turks, Er Sogotoh Epic

EXTENDED ABSTRACT

Anonymous folk literature includes many phrases. Blessing and cursing are also included. Blessing and cursing, which have an exuberant expression, are effective in enlivening the expression and strengthening the meaning and are quite unique genres. Blessing has been seen since ancient times as phrases used to wish goodness, beauty, and protection from dangers. On the other hand, cursing is the verbalization of the human reaction to dangerous and difficult situations. Religion is the most important factor in the formation and shaping of blessing and cursing. Human beings who want to direct nature according to their personal or social interests have put the most important trump card in their hands, namely, the word. The first forms of blessing and cursing are probably the requests and wishes from the sacred that man conveys through words. Man must find a method, a logical and impressive way by which he can calm the supernatural beings he is afraid of and anxious about and eliminate their dangers. Thus, he finally decides to use the word in an impressive way. It can be thought that such a process is at the root of the formation of blessing and cursing.

Chaos is a danger to man. The chaotic environment in which order is disturbed is an unsafe place making it difficult or impossible for a person to survive. One tries to avoid it, and if encountered, one tries to get rid of it. There is a striving to be protected from all kinds of bad situations and to build goodness, righteousness, order, well-being, comfort, and trust. Blessing and cursing, which we can accept as part of our efforts to preserve or rebuild order, enables man to stay in touch with beings he thinks may be dangerous through wishes and appeals. It can be said that blessing and cursing, shaped by mythological understanding, lost their first magical state in daily life. Despite this, it is possible to encounter the forms of blessing and cursing, reflecting the mythological understanding in folk literature such as myth, fairy tale, and epic.

Folk literature products, and among them blessing and cursing, can be handled from many different angles. However, in order to better understand such products, it is necessary to first discover what functions they serve in the society. This is where the functionalist theory comes into play. Accordingly, every cultural product has emerged to serve a purpose. Every product produced will be used and consumed. It is not possible for a cultural phenomenon that

serves no purpose to emerge. A cultural product is always shaped according to the function it serves. Therefore, in order to understand a product, it is necessary to first examine the context and the function that shapes it.

The Epic of Er Sogotoh, which is the most famous example of Saha folk literature, is a text convenient to examine in terms of blessing and cursing while giving information such as beliefs, social structure, and family structure. It is possible to find quite original and aesthetic forms of blessing and cursing in the epic.

In the Epic of Er Sogotoh, blessing and curving are spilled from the language of the heroes or all supernatural beings with whom they relate, from time to time in the most enthusiastic situations, at the highest of emotions, or at critical times. In this study, blessing and cursing in the Epic of Er Sogotoh will be examined and an evaluation will be made on the functions within which they are diversified.

Giriş

Söz, insanoğlunun elindeki en güçlü ve en etkili araçlardan biridir. Birçok inanç sisteminde yaratılış bir sözle başlar. Parçalar bir sözle harekete geçip varlık âlemini meydana getirirler. Tanrı “Ol” der ve olur. Söz büyüdür; kusursuz bir yapı olan insan zihnindekilerin dışı yolculuğuna aracılık eder. Sınırsız sayıda düşüncüyü anlatırken oldukça da etkilidir. Sözün gücü ve büyüü düşünürler ve araştırmacılar tarafından birçok kez ele alınan bir mesele olmuştur. Sözün psikolojik ve retorik anlamda gücü Sofistlerden beri süregelen bir inançtır. Dini inanışlarda, yaratıcıyla ritüel temas düzeyinde sözün gücüne ve büyüüne karşı büyük bir inanç bulunur. Entelektüel seviyedeki artışın bu inancı zayıflatmasına rağmen, ilkel dönemlerden günümüze insanların sözü kullanış biçimi düşünüldüğünde “sözün gücü ve büyüü” göz ardı edilemeyecek kadar insan yaşamında kendisine yer bulmuş bir olgudur.¹ Kozmogonik tasavvurlarda Tanrı’nın bir sözle enerji yüklediği yaratılış, insanların dua ederken buna öykünmelerine, çeşitli tören ve ritüellerde ses vasıtasıyla büyülü bir güç ortaya çıkarma yönündeki uygulamalara neden olmuştur. Sözün gücüne ve ondaki büyüsel etkinin üzerine düşünceler geliştiren Plinius,² dua metinlerinin söylenmesinde üç amaçtan söz eder. Bunlar büyü, korunma ve övgüdür.³

İnsan, sözün gücüne çift yönlü bir değer biçer. Tüm canlıların doğal sesinde, doğanın verdiği her şey gibi iyilik için kullanılabilir bir şey vardır. Güçlü ifadelerle kurulan manalı ve etkileyici sözler insan için iyiliklerin başlangıcı olabilir. Buna karşılık sözün gücünden fayda gelebildiği gibi zarar da gelebilir. Bu nedenle sözün gücünün kötüye kullanımı korkuyla karşılaşılır. Öyle ki, yalnızca doğal seslerin akustik tezahürlerinin değil, yazılı biçimlerinin de çok etkili olduğunu düşünen Plinius’un Doğa Tarihi isimli yapıtında ritüel sözcükleri alıntılanmaktan kaçındığı görülür.⁴

Sözcüklerin etki gücü onların yalnızca anlamlarında değil fonetik-akustik yapılarındadır.⁵ Malinowski büyüü bir sanat olarak adlandırırken, büyüsel uygulamalara eşlik eden sözcüklerin gizli güçleri harekete geçiren bir uyum içinde olduğuna vurgu yapar. Gizli güçlerin etkilenmesinde büyüünün jest, mimik ve konuşması oldukça önemlidir. Büyünün etkinliğini üç temel öge belirler. Bunlardan ilki fonetik efektlerdir, yani doğa seslerinin taklididir. İkincisi istenen şeyi dile getiren, betimleyen, çağırın sözcükler kullanılmasıdır. Üçüncüsü ise büyü uygulamasının devralındığı atalara ve kahramanlara atıf yapılmasıdır.⁶

Bu bilgilerden yola çıkarak anonim halk edebiyatı içerisinde değerlendirilen alkışlar ve kargışları da büyüsel söz niteliğinde düşünmek gerekir. Coşkun bir anlatıma sahip, ifadeyi

-
- 1 Äne Bäumer, *Die Macht des Wortes in Religion und Magie* (Plinius, *Naturalis Historia* 28, 4-29), *Hermes*, s. 112: 87.
 - 2 Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış olan Plinius, *Naturalis Historia* isimli 37 kitaplık eseriyle bilinmektedir. Plinius’un, “Doğa Tarihi” anlamına gelen eserinin 28. kitabında sunduğu sözün gücü ve büyüüne yönelik değerlendirmeler kendi dönemi için oldukça değerli bulunmaktadır.
 - 3 Bäumer, *Die Macht des Wortes in Religion und Magie* (Plinius, *Naturalis Historia* 28, 4-29), 94.
 - 4 Bäumer, *Die Macht des Wortes in Religion und Magie* (Plinius, *Naturalis Historia* 28, 4-29), 97.
 - 5 Bäumer, *Die Macht des Wortes in Religion und Magie* (Plinius, *Naturalis Historia* 28, 4-29), 96.
 - 6 Malinowski Bronislaw, *Büyü, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal (İstanbul: Kocabalı Yayınları, 1990), 61-63.

canlandırma ve anlamı güçlendirmede etkili olan alkışlar ve kargışlar konuşma arasında veya edebi türlerin içerisinde kullanılan kalıp ifadelerdir. *Dîvânü Lugâtî't-Türk*'te alkış; dua, övgü ve birinin iyiliklerini, faziletlerini sayma anlamlarına gelir. Kargışın karşılığı ise lanettir.⁷

Plansızca ve doğaçlama olarak söylenen, söyleyen kişinin iç dünyasından ve onun kültürel çevresinden izler taşıyan alkış ve kargışlar⁸ birçok farklı sebeple söylenirler. Alkışlar, çok eski dönemlerden beri tehlikelerden korunma temennisiyle iyiliği ve güzelliği dilemek için kullanılan söz kalıpları olarak görülmüşlerdir. Kargışlar ise, insanın tehlikeli ve zor durumlar karşısında gösterdiği tepkinin söze dökülüşüdür. Şükrü Elçin, alkışların ve kargışların oluşmasında ve şekillenmesindeki en önemli etkenin din olduğunu ifade eder.⁹ Duymaz, alkış ve kargışların oluşumunu insanların sosyo-psikolojik olarak tabiata hükmetme arzularına dayandırır.¹⁰ Tabiatı kişisel veya toplumsal çıkarlarına göre yönlendirmek isteyen insanoglu elindeki en önemli iletişim aracını, yani sözü devreye sokmuştur. Alkışlar ve kargışların ilk şekilleri büyük olasılıkla insanın söz aracılığıyla ilettiği kutsaldan istek ve temennilerdir.

İnsanoğlunun sözü bir güç, bir araç olarak kullanmasının temelinde kendisini görünen veya görünmeyen birçok tehlikeyle kuşatılmış hissetmesi yer alır. İnsan, bu tehlikeleri yalnızca fiziksel yollarla yenemeyeceğinin farkındadır. İnsanın algısında evren sağır ve dilsiz değil, aksine duyabilen ve anlayabilen bir varlıktır. İnsan, evren ile arasında uygun bir iletişim inşa edebilirse evrenin kendisi üzerinde, kendisiyle savaştan değil, bağışlayan ve bahşeden bir yüce güç olarak var olacağına bilincini taşır.¹¹ Akalın da alkış ve kargışların oluşumunu dinlerdeki korku unsurlarıyla ve her varlığın bir ruhu olduğuna kanaat eden animizm inancıyla ilişkilendirir.¹² O halde insan, korktuğu ve tedirgin olduğu bu varlıkları yatıştırabileceği, onların tehlikeli yönlerini bertaraf edebileceği bir yöntem, mantıklı ve etkileyici bir yol bulmalıdır. Alkış ve kargışlar insanoğlunun bulduğu etkileyici iletişim araçlarından biridir.

İnsan için tehlike, kaostur. Düzenin bozulduğu kaotik ortam, insanın yaşamını devam ettirmesinin zor olduğu ya da mümkün olmadığı güvensiz bir yerdir. İnsan bundan kaçınmaya çalışır. Yaşadığı her türlü kötü durumdan korunmak, iyiliği, doğruluğu, düzeni, refahı, konfor alanını, güveni inşa etmek için çabalar. Alkış ve kargışların, kriz durumlarında ortaya çıkarak bu krizi ortadan kaldırmayı, düzeni yeniden kurmayı hedeflemeleri, onların mitolojik kökeniyle ilişkilendirilir. Onlar kaos-kozmos anlayışının bir yansıması, bir göstergesidir.¹³ Düzeni koruma veya yeniden inşa etme çabalarının bir parçası olarak kabul edebileceğimiz alkış ve kargışlar,

7 Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lugâtî't-Türk*, çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2005), 140, 404.

8 Zubaida Shadkam, Özlem Demren, "Türkçe Ve Kazakça Alkış-Kargış Söyleme Geleneğinin Psikodinamiği Üzerine Sosyolinguistik Bir İnceleme" *Türkbilgi*/ 34 (2017), 179-188.

9 Şükrü Elçin, *Türk Halk Edebiyatına Giriş* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986), 662.

10 Ali Duymaz, "Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar" *Milli Folklor*/45 (2000), 15-21.

11 Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, çev. Necla Arat (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980), 108.

12 L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1990), 65-76.

13 Ahmet Keskin, *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) Ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler): Metin Ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018), 178.

insanın dilek ve yakarışlar yoluyla tehlikeli olabileceğini düşündüğü varlıklarla iletişimde kalmasını sağlar.

Alkış ve kargışlar, dinsel ve büyüsel çerçevedeki ilk şekillerinden zamanla kültürel ve dini değişimler nedeniyle uzaklaşmışlardır. Günümüzde alkış ve kargışların iyi dilek ve beddua özelliklerine indirgendikleri görülür.¹⁴ Alkışlar ve kargışların, sınırlarının tespit edilmesinin güç olmasından dolayı ninni, mâni, tekerleme gibi diğer halk edebiyatı ürünleri ile karıştırılma olasılıkları vardır. Bu noktada Boratav'ın alkış ve kargışlarla ilgili görüşü oldukça önemlidir. Boratav, alkış ve kargış niteliğinde görülen sözlerin bir bölümünü halk edebiyatı türü olarak kabul etmez. Onları sözü pekiştirmek için kullanılan süsler olarak görür. Ama bir grup alkış ve kargış oldukça sanatsaldır, yoğundur. Bunlar yalnızca bir söz değildir, sıra dışı tasarımlarla, betimlemelerle adeta bir resim çizerler. Er Sogotoh Destanı'nda da bunun örnekleri çokça görülür. Boratav, bunları bir anonim halk edebiyatı türü olarak görür.¹⁵ Kaya ise, Boratav'ın ikinci olarak ele aldığı alkış ve kargışları içerinde buldukları tezatlar, teşbihler ve buluşlarla üslubu akıcı, ahenkli ve zengin kılan bir tür olarak değerlendirir.¹⁶ Nitekim alkış ve kargışların büyü, özel söz olarak kabul edilmelerinde onların bu özelliklerinin payı büyüktür. Alkış ve kargışları şekillendiren anlatım özellikleri ifadeyi güçlendirdiği gibi, sözün etki gücünü de artırır ve sözü büyü, güçlü bir yapı haline getirir. Mitolojik anlayışın şekillendirdiği alkış ve kargışların zamanla gündelik yaşamın içerisinde o ilk büyü hallerini yitirmiş olmalarına rağmen mit, masal, destan gibi halk edebiyatı türleri içerisinde alkış ve kargışların mitolojik anlayışı yansıtan şekilleriyle karşılaşmak mümkündür. Halk edebiyatı ürünleri içerisinde yer alan alkış ve kargışların büyüsel mahiyetini, etki gücünü anlamada onların hangi amaçlarla, hangi işleve yönelik olarak söylendikleri belirleyicidir.

İşlevselcilik Işığında Alkış ve Kargışlar

Halk edebiyatı ürünleri ve bunların içerisinde alkış ve kargışlar birçok farklı yönden ele alınabilirler. Ancak bu gibi ürünleri daha iyi anlamak için önce bunların toplum içerisinde hangi işlevlere hizmet ettiklerini keşfetmek gerekir. Bir halk bilgisi ürünü ancak içinde bulunduğu kültür devam ederse varlığını korumaya devam eder. Başka bir deyişle kültürün bir yansıması olan halk bilgisi ürünü ancak içinde bulunduğu toplum yaşamına bir katkı sağlıyorsa varlığını devam ettirebilir.¹⁷ Aksi hâlde işlevsiz kalır. İşlevselci teorinin önde gelen isimlerinden Malinowski, öncelikli olarak kültüre dikkat çeker. Buna göre kültürel olan her ürün bir amaca hizmet etmek üzere ortaya çıkmıştır. Üretilen her ürün kullanılacak ve tüketilecektir. Hiçbir amaca hizmet etmeyen bir kültürel olgunun oluşması mümkün değildir. Malinowski, bundan dolayı bir olguyu

14 Ali Duyamaz, *Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar*, 15.

15 Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969), 136.

16 Doğan Kaya, *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar* (Ankara: AKMBY, 2001), 31.

17 Elliott Oring, *Folklorun Üç İşlevi Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik*, çev. Aslı Büyükokutan *Milli Folklor*/96 (2012), 267-278.

anlamanın yolunun ilk önce mutlaka işlevini anlamaktan geçtiğini savunur.¹⁸ Daha açık bir ifadeyle kültürel bir ürün, her zaman hizmet ettiği işleve göre biçimlenir. Dolayısıyla bir ürünü anlamak için önce onu biçimlendiren bağlamı ve işlevi incelemek gerekmektedir. İşlev Bascom'un da üzerinde durduğu bir konudur. Folklor araştırmacıları üç konu üzerinde durmalıdır. Bunlardan biri folklorun sosyal bağlamı, ikincisi kültürel bağlamı, üçüncüsü ise işlevleridir. Folklor ürünlerini, onların işlevleri ve ürünlerin ortaya çıktıkları, yaşamaya devam ettikleri sosyokültürel yapıyla birlikte ele almak gerekir.¹⁹ İşlevsel kurama kadar halkbilimi çalışmaları genelde metin merkezli olarak yürütülmüştür. Çobanoğlu'na göre işlevselcilik, bağlamı göz önünde bulunduran kuramların önünü açmıştır ve bu nedenle de bir öncü kabul edilebilir.²⁰

Araştırmacıların folklor ürünü ve onların işlevi üzerine olan görüşlerinden yola çıkarak alkış ve kargışların da günümüzde dua ve beddua olarak tanımlandığı ancak her bir alkışın ve kargışın farklı işlevlere hizmet eden geniş bir kapsamda yer aldığı söylenebilir. Başka bir deyişle halk anlatılarının satır aralarında estetik ve edebi bir anlatımla karşımıza çıkan alkış ve kargışlar, dua ve bedduaları karşıladığı gibi bunlardan çok daha başka anlamlara gelmektedirler. Dolayısıyla alkış ve kargışları ele alış şekli kapsayıcı olmalı ve onların edebi özellikleri incelenirken söylendikleri bağlam ve bu bağlamda karşıladıkları işlevler göz önünde bulundurulmalıdır.

Saha Türklerinin halk edebiyatının en meşhur örneği olan Er-Sogotoh Destanı, içerisinde inançlar, toplumsal yapı, aile yapısı gibi birçok bilgi verirken alkış ve kargışlar açısından da incelemeye elverişli bir metindir. Destanda alkış ve kargışların oldukça orijinal ve estetik formlarını bulmak mümkündür. Er Sogotoh Destanı'nda alkışlar ve kargışlar, kahramanlar veya onların ilişki içerisinde oldukları tabiatüstü tüm varlıkların dilinden zaman zaman en coşkulu durumlarda, duyguların en yükseğe çıktığı olaylarda veya yeni başlangıçlara kapı açan kritik zamanlarda dökülür. Burada konuya esas teşkil eden alkış ve kargış türünün biçimsel özelliklerinden ziyade onun ortaya çıktığı toplumsal yapı ve ilişki içerisinde olduğu amaç ve kapsamdır. Bu çalışmada Er Sogotoh destanında yer alan alkış ve kargışlar incelenecek ve bunların hangi işlevler çerçevesinde çeşitlendikleri üzerinde değerlendirme yapılacaktır.

Er Sogotoh Destanı'nda Alkışlar

Er Sogotoh, Saha Türkleri arasında çok yaygın olarak anlatılan ve birçok varyantı bulunan bir destandır. Destan, içeriğinde eski Türk inançları, Türk mitolojisi ve Şamanist dünya görüşleri dâhil birçok bilgiye yer veren zengin bir kültürel hazinedir.

Er Sogotoh, çocukları olmadan bir ömür geçiren ihtiyar bir karı kocanın yaşlılıklarında dünyaya gelmiştir. Doğar doğmaz ortadan kaybolması, onun kahramanlaşmasındaki en etkili

18 Bronislaw Malinowski, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, çev. Saadet Özkal (İstanbul: Kabcacı, 1992), 21-22.

19 William R. Bascom, "Folklorun Dört İşlevi" çev. Ferya Çalış, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* içinde (Ankara: Geleneksel Yayınları, 2010), 71-86.

20 Özkuş Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), 236.

aşamadır. Tanrılar dünyası bir kahraman olarak yetiştirmek üzere onu gökyüzüne almıştır. Daha sonra yeryüzüne tekrar dönen Er Sogotoh birçok kahramanlık sergiler. Neslini devam ettirecek iki oğlu olur. Bunların isimleri Kômüs Kırıktay ve Hariacılaan Bergen'dir. Tıpkı babaları gibi onlar da üst ve alt dünyalarla ilişki içerisinde, tabiatüstü güçlerle donatılmış kahramanlardır. Destan, genel itibarıyla Er Sogotoh'un ve iki oğlunun serüvenlerini konu alır. Destanın sonunda tüm serüvenlerden zaferle çıkmış bu üç kahramanın mutluluk, huzur, güç ve zenginlik içerisinde bir arada bir yurttan yaşadıkları bildirilir.

Er Sogotoh Destanı'nda alkışlar, destanın başlangıcında tabiatüstü varlıkların Er Sogotoh ve onun ailesine sağlık, iyilik, güzellik, esenlik dilemeleriyle görülürken, destanın ilerleyen bölümlerinde övmek, saygı göstermek, kötülüklerden korunmak gibi çeşitli amaçlara yönelik olarak söylenirler. Bu alkışlar aşağıda, işlevsel değerlerinin daha açık olarak görülebilmesi için ayrı ayrı, hizmet ettikleri işleve göre sınıflandırılmışlardır.

1. Mevcut Düzenin Devamlılığını Sağlama

Er Sogotoh Destanı'nda alkışın en çok görüldüğü biçim destan kişilerinin kutsaldan iyiyi dilemesi ve zaman zaman da kutsal tarafından alkışla kutsanması, adına dua edilmesidir. Bu biçimdeki alkışlar genellikle oldukça kısadır. Bu alkışlardan ilki destanın başında görülür. Sir Sabıya Baay Toyon ve Sabıya Baay Hotun'un çocukları yoktur. Birlikte bir ömür geçirmişler, ama çocuk sahibi olamamışlardır. En sonunda ihtiyarlıklarında bir çocukları olur. Çocuk doğar doğmaz ortadan kaybolur. İhtiyar karı koca şaşkınlık ve merak içinde kalırlar. Bir süre sonra gökten bir leylek gelip şöyle dua ederek konuşmaya başlar:

Kutlu, uğurlu güzellik olsun!

Baht olsun, şan olsun!²¹

Böyle dua ettikten sonra kendisini tanıtır. Ayı Cargıl isminde Üst Dünya'nın kadın şamanıdır. Çocuğu Üst Dünya'ya yetiştirmek ve eğitmek için götürdüklerini haber verir ve tekrar dua eder:

Eey, eey, kutlu güzellik olsun!²²

Leylek kılığındaki bu kadın şaman, dua ederek çocuğun adının Er Sogotoh olduğunu bildirir. İsim, sözlü kültürde adlandırılan varlığa güç katar.²³ Kahramanın isimlendirilmesi bu nedenle her zaman büyümlü bir süreç olmuştur. Oğullarının kutsandığına ve adlandırıldığına şahit olan karı kocanın içi rahatlar. Doğumuyla sıra dışı olduğu belli olan kahraman, ayrıca tanrılar tarafından eğitilmek için alınmıştır. Üstelik Üst Dünya'dan gelen kadın güzel dualarla aileyi kutsamaktadır. Kadının sözleri büyüsel bir etkiye sahiptir. Nitekim şamanlar büyücü olarak da bilinirler. Onların gerçekleştirdikleri uygulamalar, doğaüstüyle iletişim kurulmasını, böylece yeryüzündeki işlerin yoluna koyulmasını sağlamaktadır. Büyücü şamanlar bu uygulamalarda, sahip oldukları özellikler yardımıyla, büyümlü hareketler yapar ve büyümlü, bazen hiç anlaşılmayan sözler söyleyebilirler. Kadın şamanın duaları, sıradan bir insanın dualarından daha etkilidir.

21 Metin Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013), 565

22 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 565.

23 Walter J. Ong, *Yazılı ve Sözlü Kültür*, çev. Sema Postacıoğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 48.

Koç, Dede Korkut'un sözlerindeki etki gücünü değerlendirdiği makalesinde Dede Korkut'un sözlerini başka birinin söylemesinin aynı etkiye sahip olamayacağı düşüncesini paylaşır. Dede Korkut bilge tipidir ve onun sözlerindeki etki gücünün kaynağı bu bilgeliktir.²⁴ Burada şamanın sözleri de benzer bir sebeple etkilidir. O, büyüü varlığı ile kutlu güzellikler dilerken evrene, doğaüstüne gerçekleşmesi için bir mesaj yollar. Böylece kadın şamanın ettiği dualar, Er Sogotoh ve ailesinin ileriki yaşamlarına güvence olacaktır.

Bir süre sonra bu sefer de abaahı kuşu²⁵ gelir. O, Alt Dünya'ya aittir. Üst Dünya'da eğitilmekte olan Er Sogotoh'un kendilerine zarar vermeyeceğinden emin olmak için anne ve babasından ricada bulunmaya gelmiştir. İsteğini söylemeden önce dua eder:

Hey sen dostum!

Sir Sabıya Baay Toyon ihtiyar,

Sana sağlıklar olsun!

Sana esenlikler olsun!²⁶

Hem Üst Dünya'dan hem Alt Dünya'dan haberci kuşların gelmesi oldukça manidardır. Burada akıllara Üst Dünya ve Alt Dünya arasındaki zıtlık gelmelidir. Bu zıtlık, her an ortaya çıkabilecek bir kaos demektir. Bu açıkça dile getirilmese de iki zıt kutuptan gelen kuşların temennisi düzenin devam etmesi, sağlık ve esenliktir. Böylece iki taraf da büyüsel güçlerini devreye sokmuş ve yeni doğan bu çocukla ilgili düzeni sağlamak için, ondan gelebilecek zararlardan korunmak için dua etmişlerdir.

Destanın bir başka sahnesinde Er Sogotoh'un oğlu Kömüs Kırıktay'a evleneceği kızı bildirmek için gökten bir bahadır gelir. Bu bahadır konuşmaya başlamadan önce alkış söyler:

Demir kırı boz atlı,

Kömüs Kırıktay bahadır,

Yalnız sana,

Donmuş göğsüne

Büyük samimi

Sağlık olsun!²⁷

Destanın başlarında gökten ve yeraltından sürekli olarak çeşitli varlıkların gelmesi ve bu varlıkların her şeyden önce sağlığa ve esenliğe alkış vermesi oldukça dikkat çekicidir. Sağlık ve esenlik düzenin devamını ifade eder. Her iki tarafın isteği de düzenin kendi çıkarları doğrultusunda işlemesi ve kaosun ortaya çıkmamasıdır. Bu çıkar doğrultusunda alkış söyleyerek doğaüstüne bir mesaj iletmış olurlar.

24 Âdem Koç, "Dede Korkut Kitabı'nda Sözü'nün Gücü" III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiri Kitabı içinde (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2015), 916-917.

25 "Abaahı", Yakut mitolojisinde yeraltı dünyasının kötü ruhlarını ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Burada ise bu bir kuş olarak tasavvur edilmiştir.

26 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 559.

27 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 661.

2. Kendinden Yüce Olana Hürmet Etme

Alkışların bir diğer işlevi saygı göstermede kullanılmalarıdır. Er Sogotoh, anne ve babasının yanına gelince kısa bir dua ederek onlara saygısını sunar:

*Yaratıp büyüten
Saygın efendim babam,
Besleyip bakan
Hürmetli hatun anam,
Bizzat size dileyerek
Dokuz kez baş eğip durup,
Sağlık olsun!²⁸*

Er Sogotoh'un ikinci oğlu Hariacılaan Bergen de Tanrı'dan eş isteyeceği zaman ilk önce alkış verir:

<i>Haydi, benim gibi adama,</i>	<i>Göstermene,</i>
<i>Aynı yatağı paylaşacak</i>	<i>Güçlü belli sana,</i>
<i>Layık dostu,</i>	<i>Doksan eğilme olsun!</i>
<i>Aynı minderi paylaşacak,</i>	<i>Deniz derinliğince</i>
<i>Denk dostu,</i>	<i>Şükran olsun!²⁹</i>

Kahramanlar böylece varoluşlarında payları olan herkese, kendilerinden bir adım önde ve bir merteye yukarıda bulunanlara karşı görevlerini yerine getirmiş, şükranlarını iletmiş olurlar. Onlara saygınlıklarını teslim ederler. Böylece, ata ruhlarını ve doğaüstünü hoş tutarak muhtemel kötülükleri önceden bertaraf etmiş, onlardan gelecek iyilikleri de garanti altına almış olurlar.

3. Kahramanın Yolculuğunu Güvence Altına Alma

Alkışın diğer bir işlevi ise doğrudan kutsaldan, işlerle ilgili dilekte bulunmaktır. Er Sogotoh Destanı'nda iyi dilekte bulunulacak iş, kahramanın yolculuğu ve bu yolculukta elde edeceği zaferlerdir. Er Sogotoh, Üst Dünya'dan yeryüzüne gönderilmesinden bir süre sonra, anne ve babasının dualarını alıp yola çıkmaya karar verir. Yola çıkmadan önce son durağı Ateş Ruhu'dur. Yolculuğunu ve geride bıraktığı yurdunu güvence altına almak için ona dua eder:

<i>Kaynayan kazanımı,</i>	<i>Alaas nine hatunum,</i>
<i>Taşıyıp döker olma!</i>	<i>Hep damlayıp duran</i>
<i>Kutsal ateşim,</i>	<i>Sarı kutsal emiyle</i>
<i>Sönme azalma nedir bilmeden,</i>	<i>Sakat olanı emlesin,</i>
<i>Ebediyen sönmez ateşle yan.</i>	<i>Hastayı döndürüp</i>
<i>Kel buzağıyı,</i>	<i>İyileştirsin.</i>
<i>Dondurup düşürüp olma.</i>	<i>Ana dünyamın ruhu,</i>
<i>Yapağılı atım,</i>	<i>Aan Alahsın Hotun kocakarı,</i>

28 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 573.

29 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 733.

*Ağulda kırgın olup çökmesin.
Neslimi çoğaltıp dur.
Üç asır boyunca,
Çoğalan mutluluğumuz,
Hep artıp dursun.*

*Hayır duanı,
Üstüme gönderip
Atsan, ne olurdu?³⁰*

Er Sogotoh'un sözleri oldukça etkileyici ve heyecanlı bir anlatıma sahiptir. Er Sogotoh, Ateş Ruhü'na alkış verirken "ocağın sönmesi" lanetinden korunmak için ateşinin hiç sönmeden sürekli yanmasını diler. Çünkü ocağın sönmesi yurdun dağılması, ailenin yok olması, hatta yaşamın sonlanmasıyla ilişkilendirilir. Tabiat iyeleri, Türk mitolojisini ve bunun gölgesinde gelişen masal ve destancılık geleneğini şekillendiren en önemli inanç unsurlarından biridir. İyeler, gökyüzünde bulunan tanrılara göre insanlara daha yakındırlar. İye inancı, doğaya ait her varlıkta mutlaka bir ruh bulunduğu inancına bağlıdır. Bu ruhlar insanların yaşamında oldukça etkili olabilirler.³¹ İyelere olan inanç insanların yaşamlarını onlara göre şekillendirmelerine neden olmuştur. Bu yüzden anlatı kahramanlarının sıklıkla iyeleri memnun etmek veya onlardan korunmak üzere davranışlar geliştirdikleri görülür. Kahraman önemli bir işe başlayacaksa mutlaka iyelerden manevi olarak izin ister, bu işe başlamadan önce onların gönlünü hoş eder. Er Sogotoh'un yolculuğuna gitmeden önce verdiği alkışın anlamı da budur. O, ateşe dua ederken aslında iyeden izin istemekte, geride bıraktıklarını büyümlü sözlerle kutsamakta, onları iyeye emanet etmekte ve onları güvence altına almayı hedeflemektedir.

Tabiat unsurlarına dua etme, onlardan manevi olarak destur alma ve onlara isteklerini iletme motifi daha sonra Er Sogotoh'un ikinci oğlu olan Harıacılaan Bergen'in serüveninde görülür. Harıacılaan Bergen serüvenine başlamadan önce kayın ağacına gidip dua eder ve ondan diler:

*Ana dünyamın iyesi,
Aan Alahsın kocakarı
Korumanı, esirgemeni
Yalvarıp diliyorum.
Dileklerle boşuna rahatsız etmezler, Bana sunsan ne olurdu?³²
İyi duanı,*

*Bana versen
Ne olurdu.
Yollarda geçitlerde eşlik eden,
En iyi duanı*

Harıacılaan Bergen de babası gibi şiirsel sözlerle tabiatüstünü etkilemek üzere dua ederek ondan iyilik ve destek diler. Yeraltı gibi zorlu bir dünyaya yolculuğa çıkan kahraman geride bıraktıklarını ve kendi yolculuğunu düşünmek zorundadır. Bu nedenle tabiatüstüne edilen dua oldukça önemlidir. Kayın ağacı, Harıacılaan Bergen'in duasını karşılıksız bırakmaz ve Harıacılaan Bergen'e alkış vererek bir çeşit kutsama işlemi gerçekleştirmiş olur:

30 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 589.

31 Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 50.

32 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 735.

Yargından dizginli

Ayu han kabilesinin

Acısına duyarlı ol.

Sirtından dizginli

Gün han ulusuna

Yufka yürekli ol.

Önünde engel olmasın

Arkanda da engel olmasın!

Okludan yıkılma.

Silahlıdan kırılma.

Acı dilli sussun

Kem gözlü körelsin.

Sağ salim dönüp

Huzurlu evini kurup

Aile kurup

Neslini çoğaltmaya çalış.

Bahtın açık olsun.³³

Kayın ağacının duası Haracılaan Bergen için bir çeşit kutsama, kötücül varlıklar için ise lanetlemedir. Özellikle “*Acı dilli sussun. Kem gözlü körelsin.*” sözleri bir çeşit büyü örneğidir. Kayın ağacı verdiği bu alkışla muhtemel düşmanın ağzını ve gözünü bağlar, Haracılaan Bergen’i bunlar karşısında koruma altına alır. Kayın ağacından dua alan kahraman, iyiliğini güvence altına almış olarak kabul edilebilir. Bundan sonra zaman zaman sıkıntılarla karşılaşsa bile aldığı alkışlar onu kahramanlık mertebesine taşıyacaktır.

Tanrılar Haracılaan Bergen’e evleneceği kızı bildirmişlerdir. Ama bu kız tutsaktır. Haracılaan Bergen’in mücadelesi kızı kurtarmak amacı etrafında şekillenir. Düşmana ulaşır, onunla mücadele eder ama bir türlü zafer elde edemez. Çünkü asıl ihtiyacı olan düşmanın ruhunu bulmaktır. Deniz iyisi, düşmanın ruhunu bulmasında yardım etmek için saç ıster ve karşılığında alkış verir:

Ünün uzaklara yayılsın.

Namın yücelsin.

Şanın salınsın.

İyi ünün yayılsın yiğit.³⁴

Kutsaldan gelen dualar genellikle karşı tarafın iyiliğinin güvencede olması içindir. Kutsal varlığın bir bakıma alkış verdiği kişiyi bu sözlerle kutsadığı söylenebilir. Bu alkışların genellikle kendiliğinden geldiği dikkat çeker. Kahramanları ayakta tutan ve yenilmez kılan şey, onların sahip oldukları güç ve kudret olduğu kadar, onların elde ettikleri tanrısal destektir. Henüz yolculuğun başlarında kutsaldan uğur, güzellik, baht ve sağlık için dua alan ve tanrıların veya tabiatüstü varlıkların, engellerle karşılaşmaması için ettikleri dualara nail olan kahramanların başarısız olma şansı neredeyse yoktur.

Dua etmenin, yakarışın muhatabı her zaman doğrudan kutsalın kendisi olmayabilir. Yolcuğa çıkan Er Sogotoh’a babasının dua etmesi bunun bir örneğidir. Babası doğrudan Er Sogotoh’a hitaben dua eder. Ancak burada onun harekete geçirmek istediği yine yüce güçlerdir. Onların vesilesiyle oğlunun güvenliğini sağlamak, onu kötülüklerden korumak ıster. Babanın alkışı şu şekildedir:

33 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 737

34 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 801.

*Ön ayağına engel çıkmasın.
Arka ayağına mani gelmesin.
Silahlıdan ölme
Okcludan yıkılma.
Kötü dilli vazgeçsin.
Kem gözlü gözünü çeksın.³⁵*

Babanın alkışı da kayın ağacının alkışı gibi Er Sogotoh'u yüceltmek, düşmanı lanetlemek üzerinedir. “*Kötü dilli vazgeçsin, kem gözlü gözünü çeksın.*” sözleriyle büyüsel bir işlem gerçekleştirilmeyi, düşmana engel olmayı ister.

Şamanist dünya görüşünde tabiatüstü varlıklar, tabiatta bulunan iyeler çok belirleyici bir role sahiptirler. Onlar hem kahramana yardımcı olabilirler hem de oldukça zararlı yönlerini açığa çıkarabilirler. Er Sogotoh'un, oğlu Hariacılaan Bergen'in ve Er Sogotoh'un babasının yolculuk öncesi ettikleri dualar, onların iyelerden ve gelebilecek diğer tüm kötülüklerden emin olmak istediklerini göstermektedir. Kötülüklerden sakınmanın yolu tabiatüstü varlıkları dua yardımıyla, büyüsel sözlerle etki altına almaktır. Bu bir çeşit büyü ve saçıdır. Bu sayede hem kötücül varlıkların tehlikelerinden korunmuş hem tabiatüstünün yardımı sağlanmış hem de gelebilecek olası düşmanlara karşı yurdu ve aileyi koruyacağı konusunda onunla anlaşma yapılmış olunur. Kahramanın iyiliğini, zaferini güvence altına almayı hedefleyen bu alkışlar, genel anlamda yine düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla söylenmektedirler.

4. Övgü Yoluyla Kahramanı Yüceltme ve Yüreklendirme

Alkışlarda övgü önemli bir yere sahiptir. Nitekim alkış kelimesinin dua dışındaki anlamı bir şeyin onaylandığını ve beğenildiğini gösteren övgüdür. Övgü yoluyla bazen saygı gösterilmeye çalışılırken bazen de kişinin motivasyonunu yükseltmek amaçlanır. Er Sogotoh Destanı'nda bunun örneği mücadeleye hazırlanan Er Sogotoh'a babasının söylediği alkışta görülür:

<i>Kimien-İmien dünyasının</i>	<i>Kustuk Kuturuk,</i>
<i>Sert ağacındansındır.</i>	<i>Titizce kurutmuştur.</i>
<i>Hamaan-İmien dünyasının</i>	<i>Haydi,</i>
<i>Ak ağacından yontulmuşsun,</i>	<i>Abaası oğlunun,</i>
<i>Tumaan-İmien dünyasının</i>	<i>Kaba yerinden girip,</i>
<i>Kayın kabuğuyla sarılmışsın,</i>	<i>Beyaz omuriliğine saplan.</i>
<i>Ciribine balığın,</i>	<i>Alt Dünyaya inip,</i>
<i>Kılçığından yapıştırıcıyla yapıştırıldın.</i>	<i>Doğurduğu çocuklarına,</i>
<i>Ala Tuygun özenerek,</i>	<i>Hara hapsur olup dur.³⁶</i>
<i>Yapmıştır.</i>	

35 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 583.

36 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 579.

Baba, oğlunun kutsal yaratılışını överek onun elde edeceği zafere vurgu yapar. Böylece Er Sogotoh'u serüvene atılmadan önce motive eder. Er Sogotoh, olağanüstü bir yaratımın sonucudur ve zaferleri kaçınılmazdır.

Er Sogotoh'un kendisinden sonra kahramanlıklar sergileyen iki oğlu vardır. Bunlardan ikincisi Hariacılaan Bergen de tıpkı babası gibi yüce özelliklerle ve kahramanlık halesiyle donatılmış bir kişiliktir. Tanrı'nın çağrısı üzerine Üst Dünya'ya gidince Tanrı Ürüng Ayı Toyon ona alkış verir. Bu alkış, Hariacılaan Bergen'in yaratılışına övgüdür. Onun kudretli kişiliği Tanrı tarafından övgüyle ödüllendirilir:

*Mutlu olan sana
Kudretli gölgene,
Samimi yüreken
Selamımı kabul et.³⁷*

Bu övgünün ardından Hariacılaan Bergen evleneceği kız konusunda bilgilendirilir. Hariacılaan Bergen Tanrı'nın yanından döndükten sonra babası ve abisi ona alkış verip kutsarlar. Çünkü o önemli bir aşamadan geçmiştir:

*Güneşli dünyanın en güçlüsü,
Ayı dünyasının ünlüsü
Adamımız oldu" diye
Büyük sevinçle karşılayıp
"Yaşa" diyerek övmüşler.
"Var ol" diyerek yüceltmüşler.³⁸*

Hariacılaan Bergen'in zaten kudretli olan kişiliği Üst Dünya'da Tanrı tarafından kutsanmış ve kendisine yaşamıyla ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Bu durum onun ailesi tarafından neşeyle, hayranlıkla karşılanmasına neden olur. Böylece Hariacılaan Bergen bir kez daha yüceltilmiş olur. Onun yüceltildiği, kutsandığı bu alkışlar sanki bir törensel atmosferde söylenmektedir. Üst Dünya'ya gittiğinde orada hoş karşılanarak alkış aldığı gibi, oradan döndüğünde de ailesi tarafından yine törensel bir atmosferde alkış verilir. Bu durum, her iki alkışın verilmesinin Hariacılaan Bergen'in erginlenme seramonisinde gerçekleştiğini düşündürür.

Destanın başka bir sahnesinde Hariacılaan Bergen evleneceği kızın hapis tutulduğunu öğrenince onu kurtarmak için yola çıkar. Uzun zaman mücadele ettikten sonra düşman, onun gücüne hayran kalır ve bunu bir alkışla, haset ve düşmanlığı belli etmeden kendi gücüne eş olduğu şeklinde ifade eder:

<i>İşte benim gibi bir yiğit</i>	<i>Sırtından dizginli,</i>
<i>Önceden tahmin etmiştim,</i>	<i>Gün han ulusunun,</i>
<i>Baştan bilmiştim, meğer.</i>	<i>Hangi kadınının</i>
<i>Heybeye koyulsak</i>	<i>Rahmine sığıp</i>

37 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 731.

38 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 735.

*Ağdırmaz kişiler oluruz,
Demiştım yiğit.
Gerçekmiş dostum.*

*Dünyaya geldin,
Yiğit!³⁹*

Övgü, hem kahramanı yüceltir hem motivasyonu sağlar. Kahramanların genellikle yolculuğa çıkacakları zaman övgü işlevi gören alkışlarla yüceltildikleri görülür.

Er-Sogotoh Destanında Kargışlar

Alkışlar gibi kargışlar da birçok işlevi karşılamak için söylenebilirler. Alkışlar iyinin, güzelin karşılığında ya da bunları elde etmek, kötünden, tehlikeden sakınmak için dile getirilirken, kargışlar bunun tersi olarak kötülüğün karşısında söylenen ya da kötülüğü harekete geçirmek için ifade edilen sözlerdir. Aslında birçok inanışta insanlar bu gibi kötü sözleri kullanmaktan çekinirler ama buna rağmen alkış ve kargış gibi türlerin kültürel yapılarda her zaman yeri bulunur.⁴⁰ İnsanların bu sözleri kullanmadaki çekincelerinin sebebi büyüdü olduklarını düşünmeleri ve anında tesir edebileceğine inanmalarındır. Bu nedenle bu sözlerin çok dikkatli ve düşünülerek kullanılmalrı, boş yere sarf edilmemeleri gerekmektedir. Kargışlar bazen kısa söz öbekleri iken bazen son derece iyi tasarlanmış ve adeta ürkütücü bir resim çizebilen şiirsel anlatımlardır. Er Sogotoh Destanı'nda kargışların karşıladığı işlevler arasında rakibin tehdit edilmesi, kötülüğü şikâyet etmek, kötülüğün karşısında duyulan üzüntüyü dile getirmek veya düşmana meydan okumak sayılabilir.

Rakibi Tehdit Etme

Er Sogotoh Destanı'nın önemli bir bölümü Er Sogotoh ve oğullarının yeraltındaki düşmanlarıyla mücadelelerini konu alır. Buradaki düşmanlar oldukça tehlikeli olmakla beraber kudretli Er Sogotoh ve oğullarının karşısında dik duracak güce sahip değillerdir. Onlar için bir süre sonra yenilgi kaçınılmazdır. Kahramanlar bu düşmanlarla mücadele etmeye gittiklerinde düşmanın gözünü korkutmak için hemen tehditler savurmaya başlarlar.

Er-Sogotoh'un oğlu Kömüs Kırıktaç'ın da serüveninde yeraltındaki düşmanlarla mücadele etmek vardır. Kömüs Kırıktaç, düşmanın yanına Alt Dünya'ya gittiğinde gelişini bildirmek ve artık zaferin vaktinin geldiğini duyurmak için tehditler savurur:

<i>Taas Caantar Dara Buuray,</i>	<i>Sözünü alır,</i>
<i>Gecenin sinsice yaklaşanı,</i>	<i>Kalın derini yırtıp,</i>
<i>Tüylü tabancı,</i>	<i>Anana babana demediğin</i>
<i>Gün ortasının haydutu,</i>	<i>İtiraf sözlerini dedirtir,</i>
<i>Kanlı ağız,</i>	<i>Boynunu kırıp,</i>
<i>Kara haydut,</i>	<i>Cevabını alır.</i>
<i>Belini kamçılıyıp,</i>	<i>Günüm geldi.⁴¹</i>

39 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 775.

40 David Pickering, *A Dictionary of Folklore* (New York: Facts on File, 1999), 67-68.

41 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 635.

Bazen de tehditler doğaüstü varlıklardan gelir. Er Sogotoh'un oğlu Hariacılaan Bergen, kendisine düşmanlık eden Alt Dünya sakinlerinden biriyle mücadele ederken onu denize atar. Bunun sonucunda Hariacılaan Bergen deniz iyesinin gazabıyla karşılaşır. Çünkü denize atıp, denizin yutmasına neden olduğu düşman deniz iyesinin oğludur. Deniz iyesi, kendi oğlunu yutmuş olmaktan dolayı derin üzüntüye kapılır ve Hariacılaan Bergen'i tehdit eder.

*Doğacak çocuğun, İlkbahar ayazı olup
Oğlun, At kazığının kökünde gizlenip,
Oklarla oynama çağında; İlkbahar ayazı olup
Kızın, Üç yüz yıl boyunca
Makasla kesip, Rahat vermem yiğit!⁴²
Oynama vaktinde;*

Deniz iyesi kahramanı sahip olduğu güçlerle tehdit etmektedir. Doğaüstü varlıkların şekil değiştirip insanlara musallat olduklarına inanılır. Deniz iyesinin tehdidi de bu yöndedir.

Bu savaştan zafer elde ettikten bir süre sonra Hariacılaan Bergen evleneceği kızın haberini alır. Kız, yeraltı dünyasının kötü varlıkları tarafından hapsedilmiştir. Oraya vardığında kendisiyle vakit geçirmek isteyen bir kadınla karşılaşır. Hariacılaan Bergen ondan sadece yolu göstermesini ister. Bunu isterken de tehdit içeren bir kargış verir:

*Yolu göstermezsen
Külünü güle güle savururum,
Közünü seve seve karıştırırım.⁴³*

...

*Söylemezsen kalın derini yırtarım.
Ak nefesini keserim.
Haydi.⁴⁴*

Hariacılaan Bergen'in kargışı oldukça ürkütücü bir tablo çizmektedir. O, söylediği sözlerle etki oluşturmayı ve düşmanın gözünü korkutmayı amaçlamaktadır. “*Külünü güle güle karıştırırım.*”, “*Ak nefesini keserim.*” gibi örtülü anlatımlarla sözlerini daha etkileyici ve güçlü kılmaya çalışır. Büyüsel sözlerin özelliği budur. Semboller, metaforlar ve üstü kapalı ifadeler onları etkili hale getirir. Tıpkı ritüellerdeki özenli uygulamalar gibi büyüsel sözlerde de kelimenin gücünden özenle faydalanılır. Düşmanı bulsa da öldürmek Hariacılaan Bergen için çok kolay olmaz. Sonra öğrenir ki bu düşman ancak ruhu zarar görürse ölmektedir ve ruhu bedeninden başka yerdedir. Hariacılaan Bergen o yeri kadın şamandan öğrenmek isterken tehdit savurur, kargış verir:

*Eğer iyilikle söylemezsen
Külünü güle güle karıştırırım.
Közünü seve seve tapıklarım.⁴⁵*

42 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 723.

43 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 751.

44 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 753.

45 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 797.

Hariacılaan Bergen sonunda düşmanın ruhunun nerede olduğunu öğrenir. Düşmanın ruhunu bulduktan sonra karşısına çıkıp ona kargış verir:

<i>Kalın derini,</i>	<i>Kan akrabalarını yok ederim.</i>
<i>Yırtmadan,</i>	<i>Doğacak çocuklarının</i>
<i>Sert bedenini,</i>	<i>Kaderlerini döndürürüm.</i>
<i>Parçalamadan,</i>	<i>Beslediğin hayvanlarının,</i>
<i>Senden ayrılmayacak,</i>	<i>Ahırlarını yıkarım.</i>
<i>Böyle bir kişiyim.</i>	<i>Haydi, yiğit!⁴⁶</i>
<i>Haydi yiğit!</i>	
<i>Közünü seve seve karıştırırım,</i>	
<i>Külünü seve seve savururum.</i>	

Tehdit etme işlevi gören kargışların amacı bir yandan karşı tarafın gözünü korkutmak diğer yandan ise tehdit eden tarafın gücünü ve bu gücün gerektiğinde ne kadar zalim ve ürkütücü olabileceğini göstermektir. Yukarıdaki kargışlarda kahraman kötücül varlıkların ortaya çıkarmaya çalıştıkları kaosa karşı çıkar. Onun, düzeni koruması ve tekrar inşa etmesi gerekmektedir. Kahramanın tehdidi, onun gücünü ve zulmünü aktif olarak harekete geçirmeden önce düşmanına bir uyarı niteliği taşır. Heyecanlı, etkili ve güçlü sözlerin bir neticesi olarak kahraman istediğini elde eder.

Üzüntü ve Acıyı Dile Getirme

Kargışların şikâyet etme, üzüntüyü ve hissedilen acıyı dile getirme eylemi çerçevesinde ortaya çıkmaları en çok rakiplerin karşı tarafın müdahalelerinden zarar gördüğü durumlarda gerçekleşir. Er Sogotoh'un ilk oğlu Kömüs Kırıktay, düşmanı dövdüğünde düşman şöyle kargış söyler:

<i>Yandım, yandım</i>	<i>İnleyip acı çekmek denilen,</i>
<i>Aman aman çok acıyor;</i>	<i>Böyleymiş meğer.</i>
<i>Ölüp, yok olmak denilen,</i>	<i>Haydi oğlum,</i>
<i>Çok korkunçmuş.</i>	<i>Uzun kemiklerimi kırdın.⁴⁷</i>

Rakibin yakarışından Kömüs Kırıktay'ın ne kadar güçlü bir kahraman olduğu anlaşılmalıdır. Elbette kahramanlar sebepsiz yere Alt Dünya'nın varlıklarına saldırı gerçekleştirmezler. Onlar genelde aktif ya da pasif bir saldırının karşılığını vermek üzere savaş ilan ederler. Örneğin Er Sogotoh'un yurduna düşman gelip her şeyi talan ettiğinde Simehsin Emehsin⁴⁸ durumdan yakınır:

<i>Ah başıma geleler,</i>	<i>Alacakaranlıkta doğmuş;</i>
<i>Nedir bu böyle,</i>	<i>Kütüğe tapan</i>
<i>Duvarın altından</i>	<i>Bataklıkta vaftiz edilmiş</i>
<i>Felaket geldi.</i>	<i>Töböt Tuuray gelip,</i>

46 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 805.

47 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 643.

48 Simehsin Emehsin, Yakut destan geleneğinde hizmetçi veya çoban olarak ortaya çıkan bir kocakarı tipidir.

Ayakların altından *Yedi tutam saç örgülü*
Bela geldi. *Temelikeen Kuo 'yu*
Haydi o değil miydi? *Kaçırıp çalıp gidince...⁴⁹*

Simehsin Emehsin'in dile getirdiği bu felakete Er Sogotoh da bir kargış verir. Hatta Er-Sogotoh oğluna da sitemde bulunur:

Alacakaranlıkta doğan *Ana yurdumuzu dağıtıp,*
Batalıkta kutsanan *Bizi incitip gitmiş meğer*
Töböt Tuuray bahadır *Haydi,*
Yakıp yıkıp *Destek olup yardım etseydin*
Huzurlu evimizi, *Ne olurdu.⁵⁰ (Ergun, 2013:719)*
Viraneye döndürüp

Hem Simehsin Emehsin'in hem Er Sogotoh'un kargışlarında şiirsel anlatım, dikkat çekici ifadeler yoluyla sözün gücünden destek alındığı görülür. Destanda Er-Sogotoh'un ikinci oğlu düşmana gelir. Düşmanı alıp denize atar. Bunun sonucunda Hariacılaan Bergen deniz iyесinin sitemiyle karşılaşır:

Acım kederim benim *Kalbimin kökünü,*
Sırtından dizginli *Çiğerimin köşesini,*
Ayu han kabileleri *Ağzıma attıklarını bilmeden*
Doğurduğum oğlumu *Gören gözlerim kapamıp,*
Ağzıma atıp sundular. *Duyan kulaklarım tıkanıp,*
Kederim üzüntüm *Öz yavrumu yutmamın acısına*
Budur benim. *Baksanıza!⁵¹*

Yukarıda da söz edildiği gibi iyeler bazen oldukça tehlikeli olabilirler. Çünkü onlar tabiatın ruhlarıdır ve bir tehlike fark ettiklerinde oldukça hiddetlenirler. Hariacılaan Bergen'in buradaki mücadelesi de deniz iyесini fazlasıyla kızdırmış ve üzmüştür. Çünkü Hariacılaan Bergen'in mücadele edip yenilgiye uğrattığı ve denize attığı düşman, deniz iyесinin çocuğudur. Deniz iyesi, Hariacılaan Bergen'in son hamlesiyle istemeden kendi çocuğunu yutmuştur ve bunu büyük bir üzüntüyle ve sitemle dile getirir. Buna rağmen deniz iyесinin üzüntüsü aktif bir kızgınlığa ve şiddete dönüşmez. Yukarıda örnek olarak verilen kargışlar, üzüntü ve acının dile getirilmesinde söylenmişlerdir. Bu tip kargışlar, insanda biriken duyguların bir patlama ile dışa vuruluşu olarak değerlendirilebilir.

Meydan Okuma

Kargışlar, duyguların yükseldiği, tehlikenin ve korkunun birbirine karıştığı anlarda meydan okumak, korku duygusunun önüne geçmek için de söylenir. Er Sogotoh, düşmanla savaşmak için gittiğinde, düşman tehlikenin farkına varıp meydan okurcasına kargış verir:

49 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 707.

50 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 719.

51 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 721.

*Vay vay dostum!
Hangi dünyamın
Karanlık zindanından
Kaçıp kurtulan
Alçak gelip de,
Hangi dünyamın küflü hapsinden
Boşanıp kurtulan*

*Tüylü topuk,
Gecenin uyanığı
Kara köledir,
Gelip de benim,
Ulu kafamı,
Ters çevirip koymak için
Vurup oynarsın?⁵²*

Meydan okumak bir tür tehlikenin farkına varmak ama korkmadığını ve güçlü olduğunu göstermektir. Uot Urbalcın adındaki kötücül varlık, Er Sogotoh'u karşısında görünce ondan korkmadığını belirtme ihtiyacıyla böyle bir kargış vermiştir.

Ant İçme

Kargışların bir çeşidi de kötüyü anarak, kötüyü düşünerek ant içmektir. Bu noktada kargışın oldukça sanatsal bir tasvire dönüştüğü söylenebilir. Hatta kargış sözcüğünün bazen ant yerine kullanıldığı, ant ve kargışın iç içe geçtiği durumlar olduğu ve andın kargışla güçlendirildiği bilinmektedir.⁵³ Abdülkadir İnan, eski Türklerde ant geleneğinden söz ederken, insanların doğru ve yanlış ayırmada ant içtiklerini ve sözde durmayan tarafın Tanrı'nın kargışına, onun yargısına hazır olduğunu peşinen beyan ettiğini dile getirir.⁵⁴ İnan'ın sözlerinden anlaşıldığı üzere kargış ve ant birbirlerini besleyen iki unsurdur. Ant içerken Tanrı'nın lanetini çağırarak kargış vermektir.

Er Sogotoh Destanı'nda ant ve kargışın birleşmesi Er Sogotoh'un oğlu ve onun düşmanı arasındaki uzlaşmada görülür. Hariacılaan Bergen müstakbel eşini hapis tutan düşmanla mücadele eder ama onu bir türlü yenmeyi başaramaz. Sonunda Hariacılaan Bergen bir anlaşmaya varır ve eğer anlaşmayı bozarsa olabilecekleri söyleyerek kargış verir:

*Sözümü tutmayıp
Sana vurursam,
İki elimi,
"İtik ölüü" bulup yesin.
Sana kem gözle bakarsam,
İki gözümü, "Çeekey ölüü"⁵⁵ bulup akıtsın.⁵⁶
Düşman da benzer bir kargış verir:*

*Seksen
Koruyan meleğim,
Benden yüz çevirsin.
Doksan
Esirgeyen meleğim,
Üzülüp, sırtını çevirsin.*

52 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 687.

53 Aynur Koçak, "Ölümden de Beter: Ölüm Olayının Morfolojik Olarak Beddualara Yansıması", *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* içinde (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013), 142.

54 Abdülkadir İnan. "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant" *Makaleler ve İncelemeler* içinde, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987), 323

55 Çeekey, Yakut mitolojisinde kötü ruhlardan birinin adıdır. İnsanlara göz hastalığı getirmesiyle bilinir. Bu nedenle Çeekey Ölüü gözle ilgili kargışlarda dile getirilir.

56 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 779.

*Sana kem gözle bakarsam,
İki gören gözümü,
"Çeekey ölüü" bulup akıtsın.
İki ayağımı,
İtik ölüü bulup kırsın.
Tutan iki elimi,
Anaarar ölüü bulup kassın.⁵⁷*

Hariacılaan Bergen, düşmanı yenemeyince elinde kalan tek koz onunla uzlaşmaya varmaktadır. Bu uzlaşmayı ihlal eden taraflar ise büyük bir cezayla karşı karşıya kalacaklardır. Uzlaşmanın bozulmamasını sağlamak için Hariacılaan Bergen böyle ürkütücü bir kargış verir. Uzlaşmanın ihlali, büyümlü sözlerin kötücül enerjileri harekete geçirmesine neden olacaktır. Hariacılaan Bergen, bununla düşmanın gözüne korku vermek ister. Yemin ancak böyle bir korkuyla dönölmez hale gelir.

Sonuç

Er Sogotoh Destanı'nda alkış ve kargışların çeşitli işlevlere yönelik olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Her bir alkışın veya kargışın içinde geliştiği ve söylendiği belirli şartlar vardır. Alkış ve kargışlara işlevselci bir bakış açısıyla bakmak, onların tek tip ve belirli çerçevelerde şekillendiklerinin değil, her metinde özgün bir karakter taşıdıklarının görülmesini sağlamıştır. Er Sogotoh Destanı'nda alkışlarla, Tanrı'dan gelen iyi dilek, kahramanların isteklerinin gerçekleşmesi veya yardım alabilmek için Tanrı'ya ve diğer tabiatüstü varlıklara yaptıkları dua, kişilerin birbirlerinin motivasyonunu yüksek tutmak için sıraladıkları övgü sözcükleri veya kötülüklerden korunmak için söylenen dua niteliğindeki sözler gibi birçok farklı görünümde karşılaşılır. Kargışlar için de aynı durum geçerlidir. Kahramanlar veya tabiatüstü varlıklar karşılaştıkları kötü bir durumda tehdit, şikâyet, meydan okuma gibi amaçlarla kargışlar söylerken, üzüntü duydukları durumlarda da duygularını yine kargışlarla ifade etmişlerdir. Bu noktada dikkat çekici olan alkış ve kargışları şekillendiren durumların temelinde yer alan mekânlardır. Destanda alkışlar genellikle Üst Dünya ile ilişkili durumlarda görülürken, kargışlar Alt Dünya'nın varlıklarıyla bağlantılı olaylarda görülür. Yeryüzüyle ilgili olaylar ise hem alkışın hem kargışın sebebi olabilmektedir. Böylelikle alkışın ve kargışın karakteristik yapılarının Üst Dünya ve Alt Dünya'nın ilkeleriyle örtüştükleri söylenebilir. Alkış veya kargışı söyleyen tarafın asıl amacı büyüsel enerjiyi ortaya çıkarmaktır. Bunun için yer yer süslü, etkili bir anlatım kullanıldığı görülür. Sonuç olarak alkış ve kargışların büyümlü güçleri sayesinde sağladıkları işlevler ve hizmet etikleri amaçlar birbirlerinden oldukça farklıdır.

57 Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*, 781.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Akalın, L. Sami. *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Bascom, William R. "Folklorun Dört İşlevi". Çeviren Ferya Çalış *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* içinde, 71-86. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2010.
- Bäumer, Änne. "Die Macht des Wortes in Religion und Magie (Plinius, Naturalis Historia 28, 4-29)", *Hermes*, 112(1984): 84-99.
- Beydili, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğü*. İstanbul: Yurt Yayınları, 2005.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969.
- Cassirer, Ernst. *İnsan Üstüne Bir Deneme*. Çeviren Necla Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.
- Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Duymaz, Ali. "Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar", *Milli Folklor*, 45 (2000): 15-21.
- Elçin, Şükrü. *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.
- Ergun, Metin. *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh Destanı*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Harmancı, Meriç. "Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2012): 3-17.
- İnan, Abdülkadir. "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant" *Makaleler ve İncelemeler* içinde, 320-325. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- İnan, Abdülkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Kaşgarlı Mahmut. *Dîvânü Lugâti 'l-Türk*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- Kaya, Doğan. *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*. Ankara: AKMBY, 2001.
- Keskin, Ahmet, *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler): Metin Ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2018.
- Koç, Âdem, "Dede Korkut Kitabı'nda Sözü'nün Gücü", *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiri Kitabı* içinde, 913-923. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Koçak, Aynur. "Ölümden de Beter: Ölüm Olayının Morfolojik Olarak Beddualara Yansıması", *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* içinde, 141-148. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.
- Ong, Walter J. *Yazılı ve Sözlü Kültür*. Çeviren Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Oring, Elliott. "Folklorun Üç İşlevi Halkbilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik." Çeviren Aslı Büyükokutan. *Milli Folklor*, 96 (2012): 267-278.

Malinowski, Bronislaw. *Büyü, Bilim ve Din*. Çeviren Saadet Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1990.

Malinowski, Bronislaw. *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. Çeviren Saadet Özkal. İstanbul: Kabalcı, 1992.

Pickering, David. *A Dictionary of Folklore*. New York: Facts on File, 1999.

Shadkam Zubaida, Özlem Demren. “Türkçe Ve Kazakça Alkış-Kargış Söyleme Geleneğinin Psikodinamiği Üzerine Sosyolinguistik Bir İnceleme”, *Türkbilgi*, 34 (2017): 179-188.